

Proc I 109.1

~~1506~~

14837
Рг Ср 109.1

У првој свесци „Руске Бесѣде“ за 1860. наодимо и за насъ и за браћу нашу Хрвате одъ познатогъ списателя А. Гилфердинга врло знаменитъ чланакъ о књизи прошле године у Паризу изишавшой подъ насловомъ:

La Croatie et la confédération Italienne; avec une introduction par L. Léouzon le Duc.

Желећи да тај чланакъ южни Славени добро познаю, излажемо га овде у преводу одъ речи до речи.

Г. Гилфердингъ вели, да је ова књига, која говори о историјској праву хрватскогъ народа, важна, и да ние могуће нерадовати се што је изишла.

„Осимъ увода, који је саставило перо францускогъ списателя Г. Леузона ле-Дыкъ, ню је написао правый Хр-

вато, кои е изложіо у нъой, на основу документа, сва права свога народа и сва нарушеня тїи права одъ стране Аустріє. Време є, на последку, да славенски народи подигну свой гласъ предъ Европомъ. Време є да и они изкажу своя права на грађанскій животъ. Прекрасанъ примеръ показа непознатый намъ хрватскій списатель, кои се учиніо заштитникъ своєга народа предъ Европомъ, и мы искрено желимо, да бы му слѣдовали и Чехъ, и Мораваць, Словакъ, и Словенаць, и Србинъ и Бугаринъ, кои бы као онъ добро познавали исторію и исторійско право свое землѣ.

„Подпуно уважавајући нъговъ трудъ, тако новъ у европској литератури, сматрамо за дужность посветити му подробно испитиванъ, и то тимъ више, што имамо да учинимо неколико приметбій ауктору у предметима коє треба да добро разуму не само Хрвати, него и сви у обште Славени, кои су съ нъима єднаке судбе. Починѣ-

мо съ изложенѣмъ садржая кнѣиге, коя насъ занима.

„Она є разделѣна на три части. У првой представѣна є, у краткимъ чертама исторія Кроата, или, као што смо дужни звати ѿ славенскимъ именомъ, Хрвата, и врло добро доказано є, да є сва радня тогъ народа была посвећена племенитой борби противъ люты врагова христїанства и европске образованости. У той глави аукторъ споминѣ велике черте храбрости и себепрегорованя, каквимъ бы се поносило сво славенско племе, кадъ бы єдна грана славенскогъ народа умела ценити дела друге гране и кадъ насъ исторїи небы учила само западна Европа; а западна Европа, у користь кое Хрвати су за хиляду година, приносили неизбройне жертве, и коя ѿ є, докъ су ѿой были нужни за нѣну безоцасность, називала устима императора и папа, своіомъ оградомъ, окренула се за тимъ одъ нѣи и учинила одъ имена Кроата равнозначенѣ (синонимъ) варвара, грубіяна, разбойника.

„Прва страна исторіє хрватскогъ народа већъ носи онай значай, коимъ є запечаћена сва нѣгова слѣдуюћа радня. Ти Славени дошли су исподъ карпатски гора на прибрежія Драве, Саве и адриятскогъ мора, да бы, по позиву императора Ираклія, отргли те прекрасне земль изъ руку Авара и да бы стали као стража изображеногъ света противъ тѣхъ дивляка, кои су имали главный станъ у равницама среднѣгъ Дунава.

„Наскоро є новъ покретъ очекивао Хрвате. Брзо по Европи распростирала се власть Франака, и Карль великій, съ огромнимъ силама нападаюћи на западне гране славескогъ племена, подчиніо їй є єдну за другомъ своіой држави. Први Хрвати, у 819 години, наоружали су се, подъ предводительствомъ свогъ великогъ Людевита, и после дуге жестоке борбе, ослободили су се одъ германскогъ ярма и помогли су, да се и обличня славенска племена ослободе.

„Тако є протекло четири стотине петдесетъ година; народъ хрватскій саставіо є доста велику државу, потомъ є было жертва међусобны раздора и напоследку подчиніо се династіи мацарски кралѣва. Већъ с'єдинѣни съ мацарскомъ, подъ државомъ єдногъ господара, премда съ подпуномъ унутрашньомъ независношћу одъ мацарске (та одношеня изложіо є аукторъ у другой части своє кнѣиге) появили су се Хрвати наново као заштитници Европе одъ азіятскогъ варварства. Татари покоривши Русію, прођоше као опустошаваюћи скакавци Польску, Ердель, Бугарску, Мацарску. Крале мацарскій и хрваткій Бела IV., сасвимъ разбієнъ, остави Мацарску, самовольству Татара и побегне у хрватску землю, и то скоро самъ; онда Хрвати устану сви на оружіє, съ почетка бранили су се изъ свои градова на брегу адриятика, а после, кадъ се прешло нападаню у полю подъ замкомъ Гробникомъ поразили су Татаре, принудили ихъ бегству, ослобо-

дили южну Европу одъ нѣине силе и повратили су Бели нѣгову државу. Европа є заборавила то велико дело хрватскогъ народа. Неблагодарность є дошла до тога степена, да ученый Ротекъ, говорећи о упаданю Татара у западне државе, брзый нестанаекъ нѣныхъ ордїа приписує „или чуду, или вести о спреманю, коє се противъ нѣи чинило у Германїи.“ Но — као што уместно примећава нашъ аукторъ — Татари изишавши изъ школе Чингис - Хана, нису были такавъ народъ, да бы се уплашили одъ далеке опасности, но є право чудо у то време свршила храбрость Хрвата. У осталомъ, и самъ краљ Бела осведочава у многимъ документима, у каквомъ безпомоћномъ станю онъ є дошао у хрватску землю и съ каквимъ су одушевљѣњемъ Хрвати устали су за нѣга противъ Татара. Любопитне су исписке изъ ти документа коє наводи нашъ аукторъ.

„Што су тада Хрвати учинили противъ оне брзо изчезле орде, то имъ

є после у течаю четири стотине година предстојало противъ завоєваюћи Турака. Борба Хрвата, кои су безъ смене стаяли на стражи юго-западне Европе, пуна є дела безпримерне храбрости и самопрегорованя. Да є нашъ хрватскій списатель ово болъ разложио, онъ бы ту борбу представіо тако, да бы морао тронути свакогъ европейскогъ читателя; но онъ се задовољіо тиме што є сабрао толико сувы факта и живость изложеня за меніо є великимъ епитетима. Хрвата є дужность да достойніє овековече дела: Ивана Таловца, бранителя Београда противъ све силе султана Мурата; Матиє Геребића и Емериха Деренчина, спасителя своє домовине после падења Босне; целе породице Франкопана, коя є за столеће давала юнака; Петра Кеглевића, кои є победіо Солимана; Николе Јуришића, кои, съ тисућу Хрвата зауставіо є у єдномъ граду турску войску, ишавшу на Бечъ; Николе Шубића Зринскогъ, кои є погинуо подъ Сигетомъ; бана Томе Ер-

деди-Бакача и Николе Зриньскогъ, кои су бранили хрватску землю кадъ су Турци Маџарску покорили, и толико другихъ юнака, кои су се одликовали храброшћу у биткама и скромномъ некористолобивошћу у грађанскимъ делима. Нека хрватски списатели ясно и живо представе предъ Европомъ безсумнѣный фактъ, да су све несреће и пораженя у той борби одъ 400 година произтекле збогъ плашљивости и рѣавства аустрїйскихъ предводителя и да є Хрватима долазило да своіомъ крвљу одкуплюю малодушіє и издаю каквогъ Катціанера Ауерсперга, Ламбергера, принца Хилдбургхаузена и други овима равни аустрїйски хе роя.

„У другой части своєгъ састава, непознатый хрватскій списатель излаже, на основу подлиннихъ акта, общте право своєгъ народа. Изъ тогъ, савсимъ основаногъ и савестногъ разложеня, показуюсе безъ сумнѣ слѣдуюћа факта:

1). „Хрвати, кадъ имъ се укинула
 њбина стара славенска династія после
 многихъ међусобнихъ распрій, призна-
 ли су маџарскогъ краля Коломана и
 овога потомке изъ Арпадова племена,
 Коломанъ се свечано обећао и заклео
 и за себе и за своє потомке да ће
 управљати хрватскомъ земљомъ по њ-
 нимъ правама и обичаима, да неће у
 њој купити за себе порезе и да не-
 ће тамо слати Маџаре; а у замену то-
 га Хрвати су се обећали да ће за њ-
 га воєвати у своимъ краєвима собстве-
 нимъ трошкомъ, а мимо своє земљ
 њговимъ трошкомъ, онъ се крунисао
 у приморскомъ Београду (*Zaga veschia*)
 за краля хрватскогъ и далматинскогъ.

2). „Кадъ є изумрла династія Ар-
 пада, Хрвати, као независный народъ,
 бирали су себи господаре по својој
 вољи, необзирајући се на изборъ, кои
 се чиніо у маџарској, премда се до-
 гађало, да є по кои путъ изборъ па-
 дао на єдно исто лице кодъ оба на-
 рода, но често є такође было случай
 да су у Хрвата и Маџара были осо-

бити кралѣви и изборъ Хрвата Мацари нису оспоривали. Тако после смрти Андріе III. последнѣгъ изъ династіе Арпада, Хрвати у години 1301. избрали су себи за краля Карла Роберта Неаполитанскогъ, а Мацари — Вячеслава чешкогъ, после нѣга Отона баварскогъ, и текъ у 1308. године кадъ су сами Мацари подигли на свой престоль Карла Роберта, обадве круне были су заедно на нѣговој глави и прешле су на нѣговогъ сина Лудовика; после смрти овогъ последнѣгъ, у 1385. год. Хрвати су одбили нѣгову кћерь, која є била призната за мацарску краљицу, и обратили су се другимъ члановима неаполитанскогъ дома; затимъ су се обе круне опетъ саставиле, но после смрти Матиє Корвина — Хрвати избрали су нѣговогъ сина Ивана, а Мацари Владислава Польскогъ кадъ є Иванъ, боєћи се да се неће моћи одржати међу Мацарима и Турцима ступіо у договоре съ Владиславомъ и хтео му предати Хрватску земљу, Хрвати нису хтели то допустити,

чиме бы се нарушила њина независность, и съ почетка понудили су свою круну аустрійскомъ ерцхерцогу Максимилиану, а Владислава су признали текъ онда, кадъ се заклео да ће извршити сва стара права њина, као слободно избраний њіовъ господарь.

3). „Кадъ є погинуо краљ чешкій, мацарскій и хрватскій, синъ Владиславльвъ, у несретной битки кодъ Муача (1526), опетъ се пресекла династія у тимъ земляма, и народъ хрватскій имао є наново по праву решити свою судьбу. Тада є аустрискій ерцхерцогъ, краљ чешкій Фердинандъ, избраний 26. Новембра 1526. за мацарскогъ краля, послао Хрватима свое пуномоћнике да бы себе понудіо за хрватскій престољъ. Овде треба на умъ узети то: да мацарска круна ніє давала Фердинанду, ни у собственимъ њіговимъ очима, никаквогъ права на Хрвате, и онъ, да небы повредіо њино народно славолюбіє, у писмама, съ којима є одправіо свое посланике на хрватскій

саборъ ; ніє ни споменуо свою титулу као мацарскогъ краля. Кадъ су посланици Фердинандови обећали именовъ свогъ господара да ће хранити сва , издавна утврђена, права и слобода хрватскогъ народа , онда саборъ єдногласно прогласи нѣга и нѣгове наслѣднике за кралѣве хрватске и пошлѣ Фердинанду посланике , кои су добыли и одъ нѣга самогъ оно исто свечано обећанѣ.

4). „Кадъ є предстојало да умине мушко колєно у хабсбуршкомъ дому, онда императоръ Карль VI. као хрватскій краль , сазове у Загребу , у 1712. год. скупштину хрватскогъ народа и предложи іой да се наслѣдство престола утврди у женскомъ колєну. Скупштина прими тай предлогъ подѣ уговоромъ да се утврде сва давнашня права и слобода хрватскогъ народа, — што є Карль свечано и учиніо.

„Свимъ овимъ аукторъ є у кнѣзи, о коіой є рєчь , неоспоримо доказао:

„Да є хрватскій народъ одъ по-
станка быо обштество независно и пу-
ноправно ;

„да онъ нигда ніє быо подчинѣнъ
Мацарской, и с'єдинію се съ нѣомъ до-
бровольнимъ признанѣмъ истоветнихъ
господара ;

„да є аустриско правительство по-
ступало незаконо , кадъ є , да угоди
Мацарима и да сеє раздоръ, попушта-
ло Мацарской да тражи Хрватску као
землю , коя баяги одъ нѣ зависи и
дужна є подчинявати се решенияма ма-
царскогъ сабора (у чему є учинѣнъ пр-
вый покушай у 1723. год. што се про-
дужавало у тай паръ потайно докъ се
у 1836. ніє явно показало),

„и напоследку, да є аустриско пра-
вительство нарушило у последњимъ
годинама све уговоре подъ коима су Хр-
вати пристали признати у 1527. год.
Хабсбуршку династію и у 1712. год.
допустили у нѣой и женско престола
наслѣдство , а хрватскій народъ ни-
чимъ ніє нарушио свое обвезаности
према той династіи и Богъ зна какве

є жертве принео да є спасе у 1848. и 1849. год.

„Изводъ изъ свега овогъ ясанъ є и понятно є, по чему аукторъ држи да има право обратити се, именовъ своихъ домородаца, суду Европе и искати одъ нѣ покровительства противъ Аустріє, коя, нарушивши оно, што є узаконявало нѣну власть у Хрватской, продужава насилно тамо господарити.

„Но зашто бы се Европа мешала у Хрватска дѣла и подъ свою заштиту примала нѣна права? Да ли не само по тому, што є на нѣиной страни правда, а на страни Аустріє безаконность? Нашъ аукторъ несматра тако простодушно на савременость и подпуно зна, да се Европа и своимъ рещеніяма руководи не само по абстрактной справедливости, него и по политичкой потреби времена. По тому онъ се стара доказати Европи, да повраћай хрватскомъ народу припадаюћихъ му права не само є справедливъно и полезанъ. У томе имамо учини-

ти хрватскомъ писателю наше при-
медбе, ерѣ мы у томе несудимо као
онѣ.

„Да бы задобіо благоволенѣ Евро-
пе према хрватскомъ народу, аукторѣ
се држи тога, да ће повраћай нѣгове
независности быти одѣ користи за
ограђенѣ Италиѣ, — и толико. Дакле
хрватскій народѣ дужанѣ є остати и
унапредакѣ онако, како су га пре др-
жали, т. є. да є слуга западне Евро-
пе, а не слободный чланѣ европске
фамиліѣ.

„Ако є пређе хрватскій народѣ
живіо скоро само ради користи запа-
дне Европе, а не ради собственогѣ
развића, ако є онѣ проливао потоке
крви да одбіє мусломанско варварство
одѣ Италиѣ и Германіѣ, и у той борби
толико є заборавіо собствене интере-
се, да се безѣ противности одао у
руке Аустриѣ, — то ми о томе може-
мо само сажалѣвати, одавајући сво
уваженѣ нѣговомѣ юнаштву и некори-
столюбивости. Но стидна є мисао у
обновленю, за будућность, такыхъ од-

ношеня службе хрватскогъ народа према западной Европи; стидно є оно улагиванъ предъ западомъ, съ коимъ аукторъ починъ свою кнѣгу. Онъ є поставіо за насловъ: „Mes braves Croates!“ Napoléon I. и каже: „кадъ великій човекъ, у заточеню на св. Елени, произноси ове памтєня вредне речи: „Мои храбри Хрвати!“ о маломъ народу, онъ ніє могао имати друге цѣли, него да му укаже обште уваженъ и признателность изображеногъ света,“ и проч. Хвалитисє хрватскомъ народу ласкавимъ речима Наполеона I. или ма кога другогъ великогъ човєка, не значи ништа: а Наполеону I. служи заиста чєсти што є по заслуги оцєнію юнаштво Хрвата; но Хрвати се унижаваю, када, ради каквє captatio benevolentiae предъ європскомъ публикомъ, ослањяю се на препоруку Наполеона; не, за препоруку у прошлости служе Хрватима нѣина славна дѣла, а у будућности — то, што принадлеже племену славескихъ народа и имаю право бити участници на наравстве-

номъ и друштвеномъ прероженю свое славенске браће.

„На ово последнѣ питанѣ аукторъ у своіой кнъизи необраћа никаквогъ позора. Шта више каже намъ се, да га є навлашъ съ ѣутанѣмъ обищао. Можда є овако мислио: „ако будемъ говорио уобште о прероженю славенскихъ народностій, сва ће се Европа уплашити одъ величине тогъ питаня и неће обратити позора кадъ се позива на користь моихъ Хрвата; дай да се я манемъ питаня славенскогъ и съ дѣломъ хрватскимъ да се приближимъ таліянскомъ питаню. „То є рачунъ кратковидне себичности, кои се строго казни упечаткомъ, кои є и сама кнъига произвела. Пре свега, по томъ рачуну народъ хрватскій ставля секао што самъ већъ приметіо, у службено одношенѣ према западу. Ништа незначити, што аукторъ неколико путій повторавя, по поводу Таліянаца и Хрвата, правило правослова: *quod uni justum alteri aequum* (шта є за єдногъ право, и за другога є); питанѣ о на-

родномъ праву Хрвата губи у нѣговой кнѣзизе значай унутрашнѣ самостоятельности и спущта се на степень питаня о привременой користи и удобности западне Европе. То є тако истина, да и самъ издатель кнѣзизе хрватскогъ аутора, Французъ, г. Леузон - ле Дикъ, башъ у томъ смыслу и разуме є. Ево како онъ починѣ предговоръ, кои є за ту кнѣзизу написао: Противуставити Аустрији, ради заштите противъ нѣ хрватскогъ народа, оне исте наводе, кое є она надавно противуставляла Европи ради заштите свогъ господареня у Италији, така є цѣль овой кнѣзизе. Осимъ тога, у нѣвой стараю се доказати (и у томъ є нѣнѣ великій интересъ савремености), да предметъ, у нѣвой разсметраный, наоди се у нераздойной свези са догађаима, кои су се текъ свршили; да питанѣ Хрватско саставля природно и логично слѣдство талиянскогъ питаня. . . . За тимъ далѣ: „Народу хрватскомъ. . . . треба признанѣ своихъ права; нѣму треба одъ одъ Европе справедливие и образо-

ваніє оцenenъ свогъ значеня и достоинства; на последку, онъ хоће сада, кадъ є таліянскій савезъ већъ решенъ, да покаже државама унутрашню сvezу, необходимый саодношай између удовлетвореня, кое тражи, и тврдогъ траюћегъ основаня тогъ уређеня (стр. 1). А далъ, г. Леузон-ле-Дикъ іошъ яснїе опредѣлява свой погледъ на хрватско дѣло: „шта є нужно учинити да вила-франкскій уговоръ nebude мртво слово, невольна мистификація, већъ да бы таліянскій савезъ постао оно, што є мисліо Наполеонъ III. т. є. стално, успеваюће и траюће уређенъ? Нужно є поставити Аустрию у немогућность да узме натрагъ свою речъ и наруши свое обвезаности. А међу средствима за достиженъ те цѣли, єдно одъ самихъ дѣйствителнихъ єсть, коначно решенъ хрватскогъ питаня. Хрватска, на-ново остављна сама себи, у своимъ природнима границама, были бы у садашнѣ време за Италию оно, што є она негда была за сво христіянство — яка и непорушима ограда. То очевидно слѣ-

дує изъ кнѣиге , кою предлажемо читательима (стр. XIII.).

„Мы желимо свако могуће добро и успеванѣ народу таліянскомъ и таліянскомъ савезу ; али мы нећемо , да икои славенскій народъ живи ради Италиє. Нека хрватскій народъ указує , у случаю могућности , услуге Таліянцима , као добримъ суседима и савезницима ; но нека се сети , да народи нису одређени на то , да єдни господаре а други служе , у племену човечанскомъ и да народъ себе срамоти и одриче се права на животь , ако тражи оправданя за свой животь не у начелима свогъ собственогъ живота , него у удобности ради живота другихъ.

Ето како важанъ и суштественъ законъ нашъ аукторъ заборавіо є угађаюћи западној Европи.

Но да ли є , по крайной мери , то угађанѣ довело до пожелане цѣли ? кадъ се одреши одъ общтегъ славенскогъ питаня , оће ли онъ свое поєдино хрватско питанѣ учинити практичнимъ у очима Европе ? Напротивъ.

Єдиный хрватскій народъ неѣшь осло-
бодити, ако недирнешь и нѣгове су-
сѣде. Не говорѣи о Маѣарской, но
независна Хрватска неможе се ни по-
мислити, кадъ су подчинѣни члановии
тогъ славенскогъ народа, штирски,
краински и истриски Славени на запа-
ду, а Далматинци и Бошняци на югу.
Самъ аукторъ зна то, и у последньимъ
главама своѣгъ састава не само да не-
казує право на самосталность Слове-
наца, но, премда съ могућомъ учти-
вошћу, протестує противъ паризкогъ
трактата, кои ємчеѣи Турской цело-
купность нѣнихъ земаля, обезбеђава
іой тиме право на Босну. Дакле ради
подизая хрватскогъ народа, не доста
одузети малу землю, названу Крoацію
одъ Аустриске имперіє; него требало
бы раздробити сву Аустрію, да бы одъ
нѣ добио Штирію, Краину, Истрію,
Далмацію; требало бы раздробити
Турску, да бы одъ нѣ добио Босну, —
и све то нужно є учинити збогъ чега?—
да се огради Италія одъ аустриске по-
литике право, г. хрватскій спасителю,

за то дѣло Европа ће изнаћи удесниє средство.

„Такимъ начиномъ, нашъ аукторъ, при свой желъи да се отргне, изъ лажногъ понятія практицизма, одъ общегъ питаня о прерођеню славенскихъ народностій, у дѣлу морао є доћи нѣму, по крайной мери одъ части. Но међутимъ то отрзанѣ владало є нѣговомъ мисли и довело га є до чуднихъ и тужнихъ послѣдица.

„Онъ доводи изъ историчкихъ извора, да земля Словенаца у Штирии, Краини, Горици и Истрии спада у областъ Хрватске. Ти краєви, заиста, саставляли су єдно политично цело съ хрватскомъ за неко време у IX. веку, у време устанка Людевита противъ Франака, а неки окрузи, найближи до Хрватске, улазили су у нѣнѣ саставѣ у позниє доба и у XV. столећу; но славенско племе, коє заузима те землѣ, саставля особеный народъ, назива се Словенцима, а не Хрватима, и говори особенимъ наречіємъ. Тай народъ мора имати такође права и са-

мосталность, као и народъ хрватскій, и никакво историчко право неможе допустити Хрватима, да држе землю Словенаца као да њима принадежи; еръ историчко право, на коє се Хрвати могу ослањати према Аустрији, по томе што се тамо ради о уговорима и о њиномъ држанію или нарушавању, — неможе се применити на њина одношеня къ другимъ славенскимъ народима: ту за основъ одношеня служи не уговоръ, не историско право, но братска любовь. Аустрија узела є на себе у одношеню къ Хрватима онаке обвезаности; она ихъ є нарушила безъ свакогъ повода одъ стране Хрвата: нека Хрвати протестую противъ Аустрије и нека ишту своя права. А єсу ли се игда Словенци обвезали, да ће припадати Хрватима? Нису какво право имаю Хрвати на основу историчкихъ случайностій, тражити њине земль? кадъ бы нашъ аукторъ стао на точку погледа общте — славенскогъ, да є поняо, да осимъ историчкогъ права има и законъ братолюбія, онъ небы разтужавао Словенце своимъ захтеванѣмъ подчиненя, него бы имъ представіо питанѣ сасвимъ другчіє. Онъ бы имъ казао, да они имаю онака иста права на прероѣай и самостал-

ность као и Хрвати; онъ бы ихъ убедио о томе, да су они сами по себи сасвимъ слаби и раздроблѣни, тада бы могли за себе саставляти неко одвоено цело; да ихъ саєдиняваю съ Хрватима истоветна историчка преданя, и сродство наречія и услови географички; онъ бы имъ предложіо слободно и братски да се с'єдине съ Хрватима, — и тако предложенъ могли бы Словници одобрити.

„Јошъ у горе положенъ ставля се аукторъ према Србима. Одношєня Хрватске народности према Србской иду у брой самихъ чуднихъ поява славенскогъ света и воде, као што се већъ види на литературной области, безкрайнимъ распрама, кадъ се сматраю съ точке погледа историчкогъ права и местногъ патриотизма.

„Нашъ аукторъ тврди, да скоро сва Босна до Романски гора и Вишеграда и половина Ерцеговине до река Неретве и Буне „Саставляю, по праву и природи првоначално и неоспоримо део Хрватске државе, и територіану собственостъ, коя исклучиво принадежи хрватскомъ народу.“ (стр. 250.). Тиме онъ, разуме се, съ негодаванѣмъ одбія право Срба на те землѣ.

„Право Хрвата и „хрватске државе“ (l'Etat Croate) на Босну и сѣверну Ерцеговину оснива аукторъ на показиваню императора Константина Багренородногъ, кои е описао у X. веку првоначално разделенъ Хрватскихъ и Србскихъ земаля.

„Да сведочанство Константина заслужуе вере и да се оно потврђава и другимъ сведочбама тогъ времена, о томъ нема сумнѣ; нема сумнѣ, да е до X. а и до XI. века сва Босна, осимъ нѣногъ южногъ края, и сѣверна Ерцеговина припадала хрватскимъ земляма, а не србскимъ. Но надъ сведочбомъ Константина Багренъродногъ, за решенъ савременихъ дѣла, стои сведоба савременогъ народа. Упитайте жителѣ Босне и Ерцеговине, кога су народа: огрона већина одговори ће, да су *Срби*; други називаю се, сматрајући на веру, Латинима или Турцима, премда су и они порекла славенскогъ и говоре онимъ истимъезикомъ као и Срби: Хрвата име нико неприсвая.

„Ту е, као што се ясно види, питањ народности прешло у областъ религиозну. Но чудно е како се могло догодити, и подъ утицаемъ вере, да е великй део пређашњихъ Хрвата приміо име Срба, па то и у онимъ местима (на примеръ у босанској крајни) коя

нигда нису была подь влашћу Србске државе. То є збогъ тога, што имена Хрватъ и Србинъ нису у прво време означавала разлику народну; Хрвати и Срби дошли су исподь карпатскихъ, гора на Дунавъ, као две гране єдногъ и истогъ народа; прва нѣина исторія была є общта, нѣиовъ єзикъ быо є и остао є єданъ истый. Истоветность тихъ имена таква є, да съ єдне стране у сѣверо-западной Босни, коя є дуго остала подь влашћу Хрвата и за кою є и садъ сачувала званично названѣ *Турска Хрватска*, — жители неби разумели кадъ бихъ ко назвао Хрвати-ма *); а съ друге стране старешина Црногораца, кои саставляю у Цариграду общтину раденика, зове се тамо *Хрват-баша*, т. є. глава Хрвата, кадъ є Црна Гора и у време Константина Багренородногъ као и сада спадала безъ свакогъ спора, и у брой србскихъ земаля и нѣни жители непрестано су знали да су Срби.

„Изъ та два истоветна имена єдно *Хрвати* задржало се за житель

*) Тамо, као и у другима местима Босне, народъ се зове Србима, Латинима и Турцима, по вери.

сѣверо-западне части земаля, заузе-
тихъ хрватско-србскимъ народомъ, друго,
Срби, за жителъ южне и источне ча-
сти. Први су постали католици, а дру-
ги православни. Православна вера та-
ко се сѣдинила у томъ народу съ иде-
омъ славенске народности, да се име
Србинъ учинило кодъ нѣга мало по ма-
ло као равнозначеће съ именовъ Пра-
вославанъ Славянинъ, и по томе пра-
вославни жители Босне и Ерцегови-
не (тамо су по већини населѣни пра-
вославни), придружили су се србској на-
родности. Напротивъ тога међу римско-
католичком веромъ и славенскомъ на-
родношћу у Хрвата ниє постала таква
свеза, име Хрватъ ниє се учинило у
очима народа као равнозначеће съ и-
меновъ католикъ: одъ тога се оно са-
чувало само тиме, где се подржавало
само тамо, где се подржавало посто-
янимъ политичкимъ преданѣмъ, т. е. у
собственной конституціоној Кроаци; а
у Босни и Ерцеговини Славено-като-
лици, окружени већиномъ православ-
ныхъ Срба, и скоро изгубивши сами
чувство народности, заборавили су то
име и почели називати се искључиво
по својој вери, т. е. Латинима.

„Таковий є одношай хрватске и
србске народности у саданѣ време.

Могу ли Хрвати изьявљивати своя историчка права на Босну и Ерцеговину? Немогу; то є за нѣихъ изгубљено, по томе, што су Срби, не завоеванѣмъ, не политичкимъ утицаемъ, него силомъ духовногъ единства вере, безъ свакогъ одъ свое стране усиленя, привукли себи три четвртине народонаселеня тихъ областѣй, а имено саму живу, дѣятелну и воинствену часть тога — єдину, у којој се у пуной мери сачувало сазнанѣ народности. Повратите садъ слободу Босни и Ерцеговини — и тамошнѣи православни жители пре би се дали изсећи у парчета или би пре опетъ Турке позвали, него што би се присаєдинили Хрватима, а не браћи Србима; међу нѣима изчезао би гласъ односно мало бройнихъ Латина. Равнотежа могла бы се учинити у користъ последнихъ, кадъ бы муслманскій део босанскихъ и ерцеговачкихъ Славена, кои већъ увиђа неуклониму за будућность потребу вратити се у христїанство, прешао на страну латинства, но и у томъ ѣе одношеню преимућство морати остати за ону цркву, коя се сродила са славенскомъ народношћу. Имено народный карактеръ дає православной вери у ѣочима славено-муслмана тако значенѣ, да є они сма-

траю као єдинствено христіянску; по нѣкимъ понятіама христіянство (т. є. православіє) є само за себе, а латинство само за себѣ; по тому, премда исторія сведочи, да є босанска и ерцеговачка аристокрація, пре свогъ преласка у исламъ, исповедала по већој части римо-католичку веру, потомци те аристокраціє садъ су уверени, да су нѣни предци били православни, єръ су были Христіјани. Ето зашто ће та аристокрація, ако іой дође да се одрече муслуманства, непременно прећи (осимъ ако се случе така обстоятелства, каква ми не можемо предвидити) у ту христіянску веру кою она држи за веру своихъ отаца и кадъ ню прими уєдно є нашла себи народностъ.

„У свакомъ случаю, нашъ аукторъ, обраћаюћи позоръ искључиво на историчко право и делећи хрватске интересе одъ интереса обштелавенскихъ яко ожалашћава србскій народъ*), єръ

*) Тужно за Србе може бити то, што хрватскій списатель, говорећи о дѣлима хрватскогъ народа противъ Турака, никако неспоминѣ участь Срба у лимъ походима; а нѣна участь была є велика: сами храбри полкови, съ коима су хрватски витезови тукли Турску силу, састаяли су се изъ пранославнихъ Срба, ков є настаніо

му одузима браћу, Србе Бошняке и Ерцеговце; а могу ли Хрвати што учинити безъ Срба? Но да узмемо, да бы они могли разпрострѣти свою владу на сву пређашню хрватску областъ, да бы и „држава“ хрватска, као што се изражава аукторъ добила савъ просторъ до Неретве и Дрине то бы непременно довело међусобномъ проливаню крви, еръ се већина жителя на тимъ странама придружава, као што самъ казао, србскомъ народу и волела бы турскій ярамъ, него власть другихъ Славена; изузимаюћи Србску, т. е. свою собствену.

„Хрватска држава, подигнута ма у комъ обиму, спада јошъ у брой утопія; но кадъ е аукторъ себи допустіо прећи у областъ утопія, зашто е своимъ идеаломъ учиніо утопію егоистичку, утопію, која се не да помислити безъ проливаня братске крви? Зашто ніе казао овако: „мы смо Хрвати, а вы сте Срби, — браћа смо по пореклу, по езику, по преданяма наше исторіе, по борби съ мусломанствомъ; мы бы были еданъ народъ да насъ нераздвая вера. Наша хрватска областъ была е

Матія Корвинъ на Ливн и Корбави, у хрватскомъ приморю.

у старо време већа одъ ваше србске; но мы нетражимо одъ васъ Хрватске а сада Србске землѣ, ерѣ сте ихъ доби-ли не силомъ, него слободнимъ избо-ромъ народа, кои се вама придружію. Да nebude међу нама свађе и распре. Мы знамо да смо безъ васъ слаби. Вы сте намъ нужни, но и мы смо вама: вама е нужна наша образованость, на-ше искусство у одношеню запада, нужна су вамъ найпосле наша пристаништа на адријатичкомъ мору. Да опетъ са-ставимо сvezу, као у почетку наше исторіе, нека обузме тай савезъ све землѣ србске и хрватске и землѣ алпи-скихъ Словенаца, ако и они оће да се нама придруже; нека nebude у томъ савезу господареня едне народ-ности надъ другомъ, едне вере надъ другомъ, нека свакій чланъ савеза раз-поређуе, како оће, своимъ собстве-нимъ дѣлима. „Нека се и то покаже као утопія; но одъ те утопіе, кою на-родъ, као и свакій човекъ, поставля себи за идеалну цѣль, зависи значай нѣговихъ стремленя и рада. Ако Хр-вати за свою цѣль поставляю то, што имъ се предлага у овой кнѣзизі, кою претресамо, т. е. господарство хрват-ско, постављено у найобширніимъ исто-ричкимъ предѣлима помоћу западне

Европе, то ће они бити понизни предъ западомъ, ја горди и искључиви према својој браћи Славенима. Они су већ на себи испитали, да є западна Европа готова користити се њиномъ крвљу на бойномъ пољу, но да нежели трудити се о њинимъ користима; морали су разумети, да избавленю свомъ раздробљени славенски народи могу се надати само одъ славенскогъ єдинства и братолюбія. Нека се Хрвати непонижаваю предъ западномъ Европомъ и нека гає у себи не гордостъ и искључивостъ према својој браћи Славенима, но чувство єдинства и любви.“

ПОПРАВКЕ.

Несмотреношћу коректора подкраде су се многе погрешке, одъ кои се главніе овде поправляю. Тако на страни 21. на дну стон:

— да се оградн Италія одъ аустриске политике право, г. хрватскій спасителю, и т. д. а треба:

да се оградн Италія одъ аустрійске политике. Право, г. хрватскій списателю, и т. д.

На стр. 23. врсти 12. одоздо стон:

Нису какво право имаю Хрвати и т. д. а треба:

Нису. Какво право и т. д.

На стр. 24. у врсти 3. одозго та да бы, а треба: те да бы; — у врсти 4. одоздо: територіянну, а треба: територіјанну и т. д.

На страни 25. врсти 16. одозго: Багреньродногъ а треба: Багренородногъ; — у врсти 17. сведоба, место сведочба; — у врсти 20. огро-на а треба: огромна.

На стр. 26. врсти 5. стои; карпат-
скихъ, а треба: карпатскихъ и т. д.
— у врсти 21. и у брой Србски зема-
ля, а треба: у брой србски земаля

На страни 27. у врсти 19. стов: одъ
тога се оно сачувало само тв-
ме, где се подрживало само та-
мо и т. д. а треба: одъ тога се оно
сачувало е само тамо, где се по-
државило постојанимъ и т. д.

25 k.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19 СрІ 109.1